

Cieślak, Tadeusz

Czasopismo "Baltic Countries" (1935-1939)

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 6/2, 228-235

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ CIEŚLAK

CZASOPISMO „BALTIC COUNTRIES” (1935—1939)

Ważny problem wykorzystania dostępu do morza interesował społeczeństwo w Polsce okresu międzywojennego nie tylko z punktu widzenia gospodarczego i politycznego, ale również i naukowego. Zresztą wymienione aspekty były często ze sobą ściśle powiązane i zmuszały do kompleksowego ich traktowania. Trudno było bez udziału naukowców-ekonomistów podejmować decyzje gospodarcze, a w potężniejącym sporze polsko-niemieckim o Pomorze Gdańskie nie ograniczano się do argumentacji politycznej, lecz usiłowano w coraz szerszym zakresie wykorzystywać ustalenia naukowe. Instytucjonalnym wyrazem naukowego zainteresowania problemami dostępu do morza i samego Pomorza Gdańskiego było m. in. utworzenie Instytutu Bałtyckiego. Wprawdzie w 1925 r. odbyły się wstępne zebrania i opracowano niezbędne akty prawne, ale rejestracja prawna Instytutu dokonana została w lutym 1926 r. i dlatego przyjmuje się rok 1926 za początek jego istnienia¹. Siedzibą Instytutu był Toruń, gdzie znajdowały się władze wojewódzkie, ale wobec gwałtownego wzrostu znaczenia Gdyni utworzono w niej w roku 1931 jego oddział², który stopniowo stał się głównym ośrodkiem. Wśród zadań Instytutu bardzo ważną pozycję zajmowały prace wydawnicze. Mimo stosunkowo niedługiego okresu istnienia rozwinął Instytut niezmiernie ożywioną działalność wydawniczą, inicjując szereg serii książkowych i już w 1935 r. mógł wykazać się przeszło 300 pozycjami bibliograficznymi³.

Instytut Bałtycki wydawał również dwa czasopisma, z których jedno: „Baltic Countries”, jest przedmiotem niniejszego artykułu. Dla wyjaśnienia spraw organizacyjnych pisma konieczna jest krótka informacja

¹ J. Borowik, *The Work and Publications of the Baltic Institute*, nadb. z „Baltic Countries” (Gdynia), 1936, z. 4, s. 3.

² A. Bukowski, *Instytut Bałtycki. Jego przeszłość i obecne zadania*, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” (Gdańsk), grudzień 1964, s. 1.

³ Informacja w zeszycie pierwszym „Baltic Countries”, sierpień 1935, na przedostatniej stronie okładki.

o strukturze Instytutu. Był on mianowicie stowarzyszeniem, stawiającym sobie za cel zbieranie materiałów naukowych i ich publikowanie, organizowanie laboratoriów, bibliotek i zbiorów, przygotowywanie odczytów i dyskusji⁴. Tak szeroko pojęte zadania realizował w oparciu o niewielki zespół pracowników etatowych, który zajmował się głównie sprawami naukowo-organizacyjnymi i wydawniczymi, a równocześnie przyciągał konkretnymi zamówieniami oraz tworzeniem różnych zespołów redakcyjnych i badawczych osoby zatrudnione w innych instytucjach. Dzięki tej zasadzie organizacyjnej Instytut miał szeroki krąg współpracowników, w bardzo aktywny sposób z nim współdziałających.

Byli to przeważnie profesorowie wyższych uczelni w Polsce, w krajach nadbałtyckich, skandynawskich i zachodnioeuropejskich. Jeśli zrozumiałe jest zapraszanie do współpracy przez Instytut Bałtycki wszystkich uczonych z krajów terytorialnie powiązanych z Bałtykiem, to powiązania zachodnioeuropejskie i amerykańskie (bo i te były silnie rozbudowane) wymagają pewnych wyjaśnień. Kierownictwo Instytutu (przez cały okres omawiany dyrektorem był dr Józef Borowik) wskazywało na bardzo silne związki basenu Morza Bałtyckiego z tzw. światem anglosaskim, a przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi i Kanadą poprzez emigrację. Obliczano, że około 15 milionów obywateli tych państw pochodzi z państw basenu bałtyckiego⁵. Oczywiście, pamiętać należy o konkretnej sytuacji politycznej, w której działał Instytut Bałtycki, zwłaszcza w latach wydawania czasopisma „Baltic Countries”. W Polsce rządziła sanacja, szukająca dla siebie programu w wypowiedziach Józefa Piłsudskiego. W koncepcjach polityki zagranicznej często przypominano tzw. politykę jagiellońską, uważając Piłsudskiego za jej kontynuatora⁶. W związku z tym podkreślano w wydawnictwach Instytutu Bałtyckiego wielokrotnie wspólnotę interesów państw leżących na

⁴ Wyjątek ze statutu Instytutu: „§ 2 Instytut Bałtycki ma za cel badanie stosunków gospodarczych, politycznych, narodowościowych itp. wybrzeża bałtyckiego pod kątem widzenia związanych z nimi interesów polskich”. Jako środki działania wymieniał statut: „1. Gromadzenie i utrzymywanie w ewidencji materiałów naukowych, odnoszących się do wybrzeża bałtyckiego; 2. wydawanie z tego zakresu dzieł i rozpraw naukowych oraz książek o użyteczności powszechnej, służących celowi obrony interesów polskich, związanych z Bałtykiem; 3. informowanie o wynikach badań czynników rządowych, jak i organizacji gospodarczych i obywateli polskich, trudniących się handlem i przemysłem w krajach bałtyckich; 4. utrzymywanie pracowni, bibliotek i zbiorów popierających działalność naukową w zakresie obchodzącym Polskę nad Bałtykiem; 5. urządzanie zebrań dyskusyjnych”.

⁵ Borowik, *op. cit.*, s. 10.

⁶ „[...] an aim which is fully in accordance with the principles established of old by the Jagellon dynasty and the ideals set forth in the testament of Marshal Piłsudski”, Borowik, *op. cit.*, s. 11. Zob. również „Baltic Countries”, z. 1, z krótką oceną wielkiej roli historycznej Piłsudskiego.

linii Bałtyk-Morze Czarne, jakby w niej szukając „trzeciej siły”, która by mogła ostać się wobec naporu dwóch potęg — Niemiec i Związku Radzieckiego. Z uwagi na szczególnie zaciekle i stale wzrastający nacisk Niemiec hitlerowskich, kwestionujących przynależność do Polski Pomorza Gdańskiego, w pracach Instytutu zwracano w pierwszym rzędzie uwagę na przeciwstawienie się argumentom rewizjonizmu niemieckiego.

W każdym razie cele i działalność Instytutu nie miały charakteru opozycyjnego wobec ogólnej polityki państwowej i zespół pracowników I. B. korzystał z zaufania kilku wysoko postawionych osób w rządzie, dzięki czemu udzielano mu poparcia, ułatwiając kontakty międzynarodowe i rozbudowę działalności wydawniczej, a co ważniejsze, nie wtrącano się do jego spraw wewnętrznych, warsztatowych. Zastrzegam się kategorycznie przed wyciąganiem z powyższych stwierdzeń ocen pejoratywnych, jakie pociąga za sobą ukazanie związków czy zgodności z sanacją. W swojej zasadniczej działalności: pogłębiania problematyki morskiej i pomorskiej w społeczeństwie polskim, umacniania kontaktów naukowych z innymi krajami i przeciwstawiania się zakusom na ówczesny stan posiadania Polski, był Instytut bardzo pożyteczny i dlatego wśród jego współpracowników znajdowali się reprezentanci różnych kierunków politycznych. W naszych rozważaniach o czasopiśmie „Baltic Countries” uważałem za konieczne przypomnienie poparcia ze strony ówczesnego rządu, jak również podkreślenie różnych postaw politycznych współpracowników Instytutu, bo taka była konkretna sytuacja historyczna, w której ono ukazywało się i rozwijało.

W Polsce okresu międzywojennego wydawano bardzo niewiele czasopism obcojęzycznych i wśród nich organ Instytutu Bałtyckiego pod nazwą „Baltic Countries”, publikowany w języku angielskim, szybko zdobył opinię bardzo wartościowego naukowo periodyku. Dla ścisłości należy dodać, że nazwa uległa zmianie od zeszytu piątego (styczeń 1937 r.) i przez następne lata była ona używana w następującym brzmieniu: „Baltic and Scandinavian Countries”. Pierwszy zeszyt pisma ukazał się z datą: sierpień 1935 r., a ostatni, będący numerem dwunastym z kolei, nosił datę: kwiecień 1939 r. Mimo różnych niedogodności od początku do końca istnienia nie ulegał zmianie format pisma *in folio*. Redaktorem był przez cały okres dyrektor Instytutu — dr Józef Borowik, ale zmieniała się obsada innych stanowisk redakcyjnych. Coraz ważniejsze funkcje pełnił w niej Józef Bieniasz, początkowo jeden z sekretarzy, a potem zastępca, wreszcie pełniący obowiązki redaktora⁷.

⁷ Por. *Listę strat kultury polskiej (1 IX 1939 — 1 III 1946)*, zestawił B. Olszewicz, Warszawa 1947, s. 16: „Bieniasz Józef (ur. 1907) — historyk, literat, sekr. gen. i zast. dyr. Instytutu Bałtyckiego w Gdyni; zginął jako ppor. rez. w walkach pod Gdynią 12 IX 1939 w czasie obrony Radiowa”.

W pierwszym zeszycie porzeczano na wymienieniu redaktora (Józef Borowik); jego zastępcy (Dermod O'Donovan) i sekretarzy (J. Bieniasz, A. Gazeł i M. Mężnicka), ale już w następnych numerach dołączono tłumaczy (B. W. A. Massey, A. Truszkowski, a od zes. 5—7 jeszcze dodatkowo: A. Osborne). Wśród sekretarzy — od zeszytu piątego do końca istnienia czasopisma — wymieniany jest M. Sydow. Zmieniali się zastępcy redaktora i przy czwartym numerze znika nazwisko Dermod O'Donovan, zastąpione (ale tylko w tym zeszycie) przez M. D. Fenwicka, a w następnych zeszytach przez Denisa C. Hillsa (zeszyty 5—10) i przez Patricka Howartha (zeszyty 11 i 12). Z grona sekretarzy znika od zeszytu piątego nazwisko A. Gazeł, zastąpione odtąd przez B. Rusieckiego.

W koncepcji organizacyjnej czasopisma dużą rolę przywiązywano do komitetu redakcyjnego. Jego skład stanowili wyłącznie profesorzy, specjaliści w zakresie różnorodnych dyscyplin naukowych nie tylko wyższych uczelni z Polski, lecz również ze Szwecji, Danii, Finlandii, Estonii, Łotwy, Anglii, Stanów Zjednoczonych. W 1937 r. wyodrębniono grupę współpracowników i członków komitetu redakcyjnego ze Stanów Zjednoczonych, podając to do wiadomości czytelników i wymieniając ich nazwiska jako „stowarzyszonych redaktorów ze Stanów Zjednoczonych”⁸.

Z polskich profesorów do komitetu redakcyjnego należeli: profesor prawa międzynarodowego ze Lwowa — Ludwik Ehrlich, socjolog z Warszawy — Ludwik Krzywicki (tylko przy pierwszym zeszycie), geograf z Poznania — Stanisław Pawłowski (tylko do zeszytu czwartego), ekonomista z Poznania — Edward Taylor, historyk z Warszawy — Marcei Handelsman (od zeszytu drugiego), geograf z Warszawy — Stanisław Lencewicz (od numeru szóstego), germanista z Warszawy — Zygmunt Łempicki (od zeszytu szóstego). Miało więc pismo ze strony polskiej reprezentację naukowców powszechnie znanych ze swoich osiągnięć badawczych i działalności naukowo-organizacyjnej. Wśród zagranicznych członków komitetu redakcyjnego spotykamy m. in. takie nazwiska wybitnych naukowców, jak Williama J. Rose z Londynu⁹, Artura P. Colemana z Nowego Jorku¹⁰, Jörgena Pedersena z Kopenhagi¹¹, Helge Nelsona z Lundu¹², Joseppi Mikkola z Helsinek¹³, Gunnara

⁸ „Associate editors from the United States”.

⁹ Związany z Polską m. in. doktoratem uzyskanym w Krakowie. Wówczas zastępca profesora socjologii w Dartmouth Coll. (N. H.).

¹⁰ Wówczas profesor slawistyki Uniwersytetu Columbia.

¹¹ Wówczas docent ekonomii. Dyrektor Instytutu Ekonomiki i Historii w Kopenhadze.

¹² Wówczas profesor geografii.

¹³ Profesor slawistyki.

Myrdala ze Sztokholmu¹⁴, Nilsa Ahlunda ze Sztokholmu¹⁵, Halvdana Kohta z Oslo¹⁶, Bruno Suviranta z Helsinek¹⁷, Gudmunda Hatta z Kopenhagi¹⁸ i innych.

Członkowie komitetu redakcyjnego często zamieszczali na łamach czasopisma swoje artykuły, opinie i recenzje, ale grono współpracowników obejmowało szersze kręgi uczonych. Na łamach „Baltic Countries” spotykamy artykuły prawie wszystkich wybitniejszych ówczesnych uczonych polskich z dyscyplin związanych z morskimi i pomorskimi zainteresowaniami Instytutu Bałtyckiego, a wśród nich: Władysława Konopczyńskiego, Jerzego Smoleńskiego, Michała Kaleckiego, Romana Dyboskiego, Wacława Borowego, Józefa Kostrzewskiego, Juliana Krzyżanowskiego, Henryka Łowmiańskiego, Mikołaja Rudnickiego, Edwarda Lipińskiego, Mieczysława Klimaszewskiego, Stanisława Kutrzeby, Stanisława Leszczyckiego, Władysława Czaplickiego, Stanisława Sawickiego, Stanisława Zajączkowskiego, Aleksandra Brücknera, Henryka Wereszyckiego, Juliana Makowskiego, Leona Koczego, Romana Jachimowicza, Karola Górskiego, Konrada Jazdzewskiego, Stanisława Hoszowskiego, Adama Fischera, Bogdana Suchodolskiego, Mariana Małowista, Władysława Semkowicza i wielu, wielu innych. Niektórzy z wymienionych powyżej autorów rozpoczynali wówczas swoją karierę naukową i otwarcie łamów „Baltic Countries” miało na pewno poważne znaczenie dla uznania ich dorobku badawczego.

Analogiczne stwierdzenie można by sformułować w odniesieniu do uczonych zagranicznych, wśród których spotykamy nazwiska już wówczas powszechnie znane z wyników badań własnych, jak również i takie, które zyskały szersze znaczenie dopiero po drugiej wojnie. Grono współpracowników zagranicznych nieustannie powiększało się. Pisali na łamach „Baltic Countries” m. in. Henri de Montfort¹⁹, A. Stender-Petersen²⁰, W. F. Reddaway²¹, J. H. Clapham²², L. le Fur²³ i wielu innych.

¹⁴ Wówczas profesor ekonomii Uniwersytetu w Sztokholmie. Był ministrem handlu i przemysłu. Po wojnie sekretarz Europejskiego Komitetu Ekonomicznego ONZ.

¹⁵ Profesor historii w Sztokholmie.

¹⁶ Norweski historyk i polityk. Profesor Uniwersytetu w Oslo, minister spraw zagranicznych (1935—1941).

¹⁷ Wówczas wykładowca ekonomii na Uniwersytecie w Helsinkach.

¹⁸ Wówczas profesor geografii.

¹⁹ Wówczas profesor Sorbony, sekretarz L'Institut de France.

²⁰ Wówczas docent slawistyki w Aarhus. Po wojnie członek zagraniczny Polskiej Akademii Nauk.

²¹ Wówczas wiceprezes Towarzystwa Slawistycznego w Cambridge.

²² Wówczas profesor historii gospodarczej w Cambridge.

²³ Wówczas profesor Sorbony.

Są wśród współpracowników czasopisma nazwiska budzące wyjątkowe zainteresowanie, zresztą ze względów pozanaukowych. Należy do nich nazwisko Leona Wasilewskiego, wybitnego działacza prawicy PPS, byłego ministra spraw zagranicznych (18—30 XI 1918 r.), znakomitego specjalisty w dziedzinie problemów narodowościowych, który zamieścił w piśmie recenzję²⁴. Do tej samej grupy należy nazwisko Daga Hammarskjölda, wówczas docenta ekonomii uniwersytetu w Sztokholmie, dyrektora departamentu statystycznego Banku Szwedzkiego²⁵, bardziej znanego w roli sekretarza generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w latach 1953—1961. Ogłosił on w „Baltic Countries” recenzję raportu komitetu zajmującego się problemami bezrobocia²⁶.

Wśród współpracowników byli również uczeni niemieccy, a mianowicie kierownik polskiej sekcji w królewieckim Institut für Osteuropäische Wirtschaft, Peter Heinz Seraphim²⁷; historyk ks. Bernhard Stasiewski²⁸; profesor uniwersytetu w Würzburgu Reinhold Brenneisen²⁹ oraz były docent historii Europy wschodniej uniwersytetu w Lipsku Georg Sache³⁰. Publikowanie prac uczonych niemieckich (głównie recenzji), i to wywodzących się z instytutów zajmujących się problematyką Europy wschodniej, było również jednym ze świadectw powszechnego uznania wysokiej pozycji pisma, a ze strony redakcji dowodem starań o szeroki zasięg dyskusji prowadzonej na łamach „Baltic and Scandinavian Countries”.

Wśród nazwisk współpracowników zwraca uwagę jeszcze jedno, a mianowicie sekretarza Ukraińskiego Instytutu Naukowego w Warszawie, profesora Uniwersytetu Warszawskiego, wybitnego działacza nacjonalistycznego ruchu ukraińskiego, Romana Smal-Stockiego³¹.

²⁴ Zob. „Baltic Countries”, z. 2, grudzień 1935, s. 256—259, recenzja książki C. A. Macartney'a *National States and National Minorities*.

²⁵ Tamże, z. 3, maj 1936, s. IV, notka o autorach.

²⁶ Tamże, s. 128—129, recenzja książki *Arbetslöshetsutredningens betänkande*.

²⁷ Tamże, z. 3, maj 1936, s. 130—132, recenzja książki B. Leitgebera *Port Kopenhaski*; tamże, z. 4, s. 125—134, artykuł pt. *Changes in the Structure of Baltic Trade*. P. H. Seraphim był wybitnym aktywistą hitlerowskim.

²⁸ „Baltic Countries”, z. 3, s. 94—96, recenzja książki P. Johansena *Die Estlandliste*; z. 6, maj 1937, s. 344, recenzja książki Z. Wojciechowskiego *Mieszko I*.

²⁹ „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 5, styczeń 1937, s. 164, polemika z recenzją jego książki o Łotwie, wydanej przez królewiecki Institut für Osteuropäische Wirtschaft, zamieszczonej w z. 4, s. 309.

³⁰ „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 11, styczeń 1939, s. 68, recenzja książki *Documenti par Petersburgas Avizes*; tegoż, recenzja książki Schaudinn, *Deutsche Bildungsarbeit am lettischen Volkstum des 18. Jahrhunderts*, tamże, z. 12, s. 158.

³¹ Obszerne sprawozdanie z antyradzieckiego kongresu „prometejskiego” w Warszawie (*The Grifst Promethean League Linguistic Congress*), „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 5, styczeń 1937, s. 190—191.

W podtytule czasopisma podkreślano specjalne zainteresowanie historią, geografiją i ekonomią basenu bałtyckiego³². Pojmowano tematykę pomorską i bałtycką bardzo szeroko. Wspominałem już o podkreślaniu związków basenu bałtyckiego poprzez emigrację ze Stanami Zjednoczonymi i Kanadą. Nie porzeczono jedynie na tworzeniu amerykańskiego zespołu redakcyjnego, lecz zamieszczono w piśmie szereg opracowań o emigracji szwedzkiej, fińskiej w Ameryce Północnej³³.

Bardzo poważna ilość artykułów zamieszczonych w „Baltic Countries” zajmowała się zagadnieniami historycznymi, przy czym włączano również historię polityczną³⁴, gospodarczą³⁵, archeologię³⁶, jak i inne dyscypliny historyczne względnie z nimi powiązane.

Szczególnie szeroko ujmowano sprawy polskie i opisywano handel Polski z Wielką Brytanią³⁷, sytuację gospodarczą Górnego Śląska³⁸, informowano o uniwersytetach w Polsce³⁹, o Polskim Towarzystwie Historycznym⁴⁰ itp.

³² „A survey of the peoples and states on the Baltic with special regard to their history, geography and economics”.

³³ J. S. Roncek, *American Swedes*, „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 9, maj 1938 s. 176—185; tenże, *American Lithuanians*, z. 10, wrzesień 1938, s. 348—352; tenże, *American Finns*, z. 12, kwiecień 1939, s. 135—141; tenże, *American Estonian*, z. 4, wrzesień 1936, s. 191—194.

³⁴ Np. W. F. Reddaway, *Canning and the Baltic in 1807*, „Baltic Countries”, z. 3, maj 1936, s. 13—23; K. Piwarski, *The Baltic Policy of King John Sobieski*, tamże, s. 24—29.

³⁵ J. A. Wilder, *The Economic Decline of East Prussia*, „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 5, styczeń 1937, s. 1—25; E. Dunsdorfs, *The Riga Grain Trade in the Seventeenth Century*, tamże, s. 26—35; M. Małowist, *The Baltic and the Black Sea in Medieval Trade*, tamże, s. 36—42.

³⁶ Np. J. Kostrzewski, *A Report on the Excavations at Biskupin*, „Baltic Countries”, z. 2, grudzień 1935, s. 228—232.

³⁷ J. Zagórski, *Poland's Export Trade to the United Kingdom*, „Baltic Countries”, z. 1, sierpień 1935, s. 65—71.

³⁸ W zeszycie szóstym „Baltic and Scandinavian Countries”, maj 1937, zamieszczono następujące pozycje: W. Semkowicz, *Silesia: Its Name, Territory and Boundaries* (s. 197—209); W. J. Rose, *Upper Silesia: a Glance Down the Years* (s. 210—214); J. Czekanowski, *The Racial Structure of Silesia* (s. 227—232); L. Musioł, *Official Alteration of Place-Names in German Upper Silesia* (s. 242—245); A. Wrzosek, *A Geographical and Statistical Survey of the Silesian Voivodship* (s. 246—252); A. Szczepański, *The export Trade of Upper Silesia* (s. 263—269); J. Piernikarczyk, *England's Part in the Creation of Upper-Silesian Industry* (s. 270—273); S. Komar, *The Polish-German Upper Silesian Convention 1922—1935* (s. 274—279).

³⁹ R. Dyboski, *Universities of Poland*, „Baltic Countries”, z. 1, sierpień 1935, s. 91—93.

⁴⁰ K. Tyszkowski, *Historical Society of Poland*, „Baltic Countries”, z. 1, sierpień 1935, s. 100.

Są i artykuły o problemach ogólnych, na pewno w jakimś stopniu związanych z państwami basenu bałtyckiego, ale w podobnym zakresie jak i z państwami basenu adriatyckiego czy Morza Czarnego. Problem ogólny poruszono w artykule o geopolityce⁴¹. Zamieszczenie go było jednak wypadkiem odosobnionym i redakcja w doborze artykułów z reguły przestrzegała zasady bezpośredniego wiązania treści z zagadnieniami basenu bałtyckiego. Odmiennie postępowała redakcja w dziale kultury i recenzji, gdzie umieszczano często oceny opracowań ogólnych⁴² względnie omówienia książek o charakterze ogólnym⁴³.

Pod koniec istnienia pisma opublikowano w nim szereg artykułów zajmujących się ówczesną koncepcją układu stosunków politycznych basenu bałtyckiego⁴⁴.

Wybuch drugiej wojny światowej położył kres wydawaniu pisma. Po zwycięstwie nad hitleryzmem restytuowano Instytut Bałtycki w roku 1945, który działał do roku 1950, by ponownie podjąć pracę w 1958 r., ale — jak dotychczas — nie kontynuowano wydawania „Baltic and Scandinavian Countries”.

⁴¹ E. Thermaenius, *Geopolitic and Political Geography*, „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 9, maj 1938, s. 165—177.

⁴² Np. B. Suchodolski, *The Problems of Culture*, „Baltic and Scandinavian Countries”, z. 9, maj 1938, s. 216—224.

⁴³ Np. S. Hoszowskiego recenzja książki S. Inglota *Historia społeczna i gospodarcza średniowiecza*, tamże, z. 12, kwiecień 1939, s. 153—154; T. Abela recenzja książki T. Szczurkiewicza *Rasa, środowisko, rodzina*, tamże, s. 164; M. L. Super recenzja książki F. Sławoja-Składkowskiego *Benjaminów*, tamże, z. 9, s. 280—281; W. J. Rose recenzja książki O. Górki, *Naród a Państwo*, tamże, z. 7, wrzesień 1937, s. 554—556.

⁴⁴ J. Borowik, *The Equilibrium in the Baltic*, tamże, z. 12, kwiecień 1939, s. 95—100; E. van Cleef, *Poland at the Crossroads*, tamże, s. 101—102.